

56. Эсаулов А.Ф. Генезис творчества и закономерности его развития / А.Ф. Эсаулов// Вопросы психологии. -1983. – №2. -С. 90-95.

57. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования / И.С.Якиманская. – М.: Сентябрь, 2000. – 176 с.

58. Яковлева Е.А. Психология развития творческого потенциала личности / Е.А. Яковлева. – М.: Фланта,1997. – 135с.

УДК 159.9 : [351.741 : 343.102]

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СПІВРОБІТНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Чухраєва Г.В.

У статті розглянуті психологічні особливості діяльності співробітників органів внутрішніх справ, а саме: правова регламентація професійної діяльності, яка окреслена правовими нормами. Наявність владних повноважень та висока відповідальність за свої дії є важливими психологічними особливостями діяльності.

До них належать також комунікативність, оперативність та швидкість дій в умовах обмеженого часу. Всі ці та інші психологічні особливості діяльності співробітників органів внутрішніх справ пред'являють певні вимоги до неї. Можна казати про психологічний потенціал співробітників органів внутрішніх справ. Зазначені психологічні особливості діяльності співробітників органів внутрішніх справ забезпечують ефективність його діяльності,

Ключові слова: психологічні особливості, комунікабельність, регламентація, професійна діяльність, психологічна підготовка, психологічна стійкість.

В статье рассмотрены психологические особенности деятельности сотрудников органов внутренних дел, а именно: правовая регламентация профессиональной деятельности, которая определена правовыми нормами. Наличие властных полномочий и большая ответственность за свои действия и поступки являются важными психологическими особенностями деятельности.

К ним также относятся коммуникативность, оперативность и быстрота действий в условиях ограниченного времени. Все эти и другие психологические особенности деятельности сотрудников органов внутренних дел определяются их профессиональной деятельностью. Можно говорить о потенциале сотрудников органов внутренних дел. Указанные психологические особенности деятельности сотрудников органов внутренних дел обеспечивают эффективность его деятельности.

Ключевые слова: психологические особенности, коммуникабельность, регламентация, профессиональная деятельность, психологическая подготовка, психологическая устойчивость.

The psychological features of activity of employees of organs of internal affairs are such that: firstly, legal regulation of professional activity that marks legal norms. Presence of legal plenary powers and large responsibility for the actions and acts it is been by the important psychological features of activity.

To them also a communicativeness, operationability and quickness of actions, behave in the conditions of a limit time. All these and other psychological features of work of employees of internal Affairs bodies are determined by their professional activities.

Keywords: *psychological characteristics, sociability, regulation, professional activity, psychological preparation, psychological stability.*

Актуальність. Існує багато праць, присвячених вивченню психологічних особливостей співробітників органів внутрішніх справ, як оперативних служб, так і неоперативних. Але недостатньо вивчено таке питання, як психологічні особливості самої діяльності співробітників органів внутрішніх справ, яка є вельми різноманітною та складною. В даній роботі надано дослідження саме цієї діяльності.

Метою нашого дослідження є вивчення психологічних особливостей діяльності органів внутрішніх справ.

Будь-яка професійна діяльність пред'являє до людини певні вимоги і накладає своєрідний відбиток на її особистість і весь спосіб життя. І для того щоб визначити, які особистісні якості, що зумовлюють ефективність професійної діяльності, повинен мати співробітник органів внутрішніх справ, необхідно піддати психологічному аналізу саму цю діяльність, виявити її специфічні особливості, розкрити її структуру. З'ясування закономірностей професійної діяльності дозволяє не тільки вивчити її, але і розробити систему організаційних заходів, спрямованих на її вдосконалення.

Психологічні особливості діяльності співробітників органів внутрішніх справ на сьогодні досить докладно досліджені в юридичній психології. При цьому розробка зазначеної проблеми відбувалася як у плані психологічного аналізу структури професійної діяльності співробітників органів внутрішніх справ, так і в плані психологічної характеристики властивого їй комплексу психологічних особливостей.

На думку авторів, які проводили ці дослідження (Васильєв В.Л., Дулов А.В., Коновалова В.Є., Ратінов А.Р., Столяренко А.М. та ін.), діяльність співробітника органів внутрішніх справ характеризується такими специфічними психологічними особливостями.

По-перше, це правова регламентація діяльності співробітників органів внутрішніх справ – одна з найбільш специфічних особливостей професійної діяльності в органах внутрішніх справ.

Іншою психологічною особливістю діяльності співробітників органів внутрішніх справ є наявність владних повноважень. У інтересі

сах справи співробітникам надано право в необхідних випадках втручатися в особисте життя людей, з'ясовувати обставини, які нерідко намагаються приховати від оточуючих, входити в житло громадян, обмежувати в необхідних випадках свободу окремих громадян і навіть позбавляти її. Психологічний стан співробітника, наділеного даною владою, визначається насамперед високим ступенем відповідальності, а застосування ним своїх повноважень передбачає вирішення низки розумових завдань, що дозволяють визначити необхідність і розумність дій, їх законну основу.

Наступною характерною особливістю професійної діяльності є широка комунікативність, як здатність спілкування з широкою за своїм діапазоном середовищем. Вона має багатосторонній і винятковий характер. Багатосторонність комунікативності співробітника полягає в тому, що він спілкується з представниками різних вікових категорій, з людьми різних професій, що займають різне правове становище.

До специфічних особливостей професійної діяльності співробітника необхідно віднести дефіцит часу та наявність перевантажень в його роботі. Оперативність і швидкість входять до числа основних принципів розкриття і розслідування злочинів. Чим більше злочинець перебуває на волі, тим більше у нього можливостей для того, щоб уникнути від відповідальності, знищити сліди своєї злочинної діяльності, сховатися від слідства. З іншого боку, дефіцит часу проявляється в необхідності дотримання процесуальних та інших термінів, які відводяться на розслідування кримінальної справи, розгляду заяв громадян та інш. Співробітник постійно перебуває через це в напруженому стані. Те, що в інших видах діяльності властиво лише "аварійним ситуаціям", є звичайним в роботі працівника органів внутрішніх справ. Напруженість пов'язана і з великими фізичними і психічними навантаженнями, які відчуває співробітник через високу екстремальність його діяльності, діями в умовах конфліктної ситуації, вплив різного роду стрес-факторів, ненормованим робочим днем, наявністю негативної емоційно забарвленої діяльності, оскільки співробітнику доводиться стикатися з проявами людського горя, складними умовами його службової діяльності.

Щоб вирішувати завдання боротьби зі злочинністю, пізнавальна діяльність співробітника повинна забезпечити встановлення фактів, обставин, причинних залежностей, які стосуються як до подій сьогодення, минулого, так і майбутнього часу. Наприклад, на зборі, аналізі, узагальненні інформації з виявлення осіб, які представляють оперативний інтерес, і передбаченні їхніх незаконних дій у майбутньому ґрунтується вся робота щодо запобігання злочинів, а також робота по розкриттю скоєних злочинів.

Конструктивна діяльність. Під нею розуміється розумова діяльність, спрямована на планування дій з розкриття, розслідування, попередження злочинів, розшуку зниклих злочинців і т.д. Якщо при реалізації пізнавальної діяльності мислення прагне, в основному, дати відповідь на питання, що ще невідомо, що потрібно додатково виявити, знайти для вирішення конкретного завдання, то в конструктивній діяльності здійснюється планування самих етапів пізнавальної діяльності, тобто в ній дається відповідь на питання, в якій послідовності ми будемо шукати невідоме. Іншими словами, пошукова та конструктивна діяльність співробітника – це дві сторони єдиного процесу мислення, що характеризують різні його етапи.

Організаторська діяльність. Вона має своєю метою забезпечення оптимальних умов для здійснення всіх інших видів професійної діяльності співробітника. Її змістом є управління процесами розкриття, розслідування, попередження злочинів, що проявляється в оперативному керівництві, обліку і контролі, підтримці взаємодії між учасниками цих процесів. Вона складається як з передачі та обміну інформацією, так із організації дій інших осіб, які повинні за родом своїх обов'язків виконувати вказівки співробітника.

Навіть побіжний огляд основних психологічних особливостей та структурних елементів професійної діяльності співробітника показує, наскільки складна і багатогранна його діяльність. Вона пред'являє до нього безліч різних вимог, серед яких одна з найважливіших – володіння розвиненими професійно значущими якостями особистості. У першу чергу до них відносять:

- професійно-психологічну орієнтованість його особистості; психологічну стійкість;

- розвинені вольові якості: вміння володіти собою в складних ситуаціях, сміливість, мужність, розумну схильність до ризику; добре розвинені комунікативні якості: вміння швидко встановлювати контакт з різними категоріями людей, встановлювати і підтримувати довірчі відносини; здатність чинити психологічний вплив на людей при вирішенні різного роду оперативно-службових завдань; рольові вміння, здатність до перевтілення;

- розвинені професійно значущі пізнавальні якості:

- професійну спостережливість і уважність, професійно розвинену пам'ять, творчу уяву; професійно розвинене мислення, схильність до напруженої розумовій роботі, кмітливість, розвинену інтуїцію;

- швидкість реакції, вміння орієнтуватися в складній обстановці.

Такі якості не притаманні людині від початку. Їх формування та розвиток – тривалий і напружений процес, але це є необхідною умо-

вою професійного становлення співробітника органів внутрішніх справ. Відсутність або недостатній розвиток цих якостей особистості співробітника перешкоджають нормальному здійсненню ним своїх функціональних обов'язків, породжують помилки в його діяльності, викликають процеси професійної дезадаптації та професійної деформації особистості. У цьому зв'язку великого значення набуває професійно-психологічна підготовка співробітників, одне з призначень якої – формування у співробітників даних якостей.

Метою психологічної підготовки співробітників органів внутрішніх справ є формування в них готовності діяти професійно грамотно, чітко, з високою працездатністю в будь-яких складних умовах службової діяльності.

Оперативно-службова діяльність висуває особливі вимоги до особистісних якостей співробітників, в першу чергу, до професійно важливих. Особливості цієї діяльності вимагають розвитку емоційно-вольової стійкості у співробітників, формування в них психологічної надійності при впливі стресових факторів. Основні завдання психологічної підготовки полягають у тому, щоб: підвищити психологічну стійкість співробітників органів внутрішніх справ до дії стрес-факторів та їх поєднань, типових для органів внутрішніх справ; розвинути у співробітників психологічні якості, сформувати особливі характеристики навичок і вмінь, що сприяють високоєфективному виконанню всіх професійних дій у будь-яких складних і небезпечних умовах оперативно-службової діяльності.

Психологічна підготовленість є комплексним додатком професійної майстерності співробітників. Це сукупність сформованих і розвинених психологічних характеристик співробітника, що відповідають специфічним і важливим психологічним особливостям оперативно-службової діяльності і виступають однією з необхідних передумов її здійснення. Вона складається з чотирьох груп компонентів:

- професійно-психологічної орієнтованості і чутливості співробітника (прагнення, інтерес і вміння розуміти психологічні аспекти ситуацій і людей, з якими він має справу, вміння розібратися в них);

- підготовленості співробітника з психологічних аспектів ефективності професійних дій і тактики, що виявляється в розумінні психологічних умов ефективності професійних дій та вмінні забезпечувати їх створення; в умілому використанні психологічних засобів реалізації професійних дій мовних і немовних, в умілому застосуванні всього комплексу психологічних прийомів, забезпечують більш високу ефективність рішення оперативно-службових завдань;

- розвинених професійної спостережливості і пам'яті співробітника (включає вміння застосовувати психологічно об'рунтовані прийо-

ми і правила для підвищення ефективності професійного спостереження, розвинення професійної уважності, натренованості органів почуттів і сприймань, натренованості в швидкому, повному і точному запам'ятовуванні, хорошому збереженні в пам'яті і правильному відтворенні значущої для вирішення завдань інформації);

- психологічної стійкості (виражається у здатності співробітника діяти спокійно і впевнено в психологічно складних, емоційно напружених, небезпечних і відповідальних ситуаціях оперативно-службової діяльності).

Психологічна підготовленість істотно підвищує професійну майстерність співробітника. Наукові дані і наявний позитивний досвід вказують на необхідність введення спеціальних завдань, форм і методів цілеспрямованого підвищення психологічної підготовленості в системі професійного навчання. Психологічна підготовка нині – важливий вид професійної підготовки в органах внутрішніх справ. Зазначимо, що психологічна підготовка співробітників органів внутрішніх справ – це спеціально організований, цілеспрямований процес впливу на співробітників з формування, розвитку та активізації необхідних якостей, що обумовлюють успішне, ефективне виконання оперативно-пошукової діяльності.

Можна також говорити про психологічний потенціал працівника органу правопорядку, що забезпечує ефективність його діяльності та реалізації професійних функцій. Структурно такий психологічний потенціал утворюється з: індивідуальної професійної концепції; морально-психологічних якостей; пізнавальних інтелектуальних якостей; емоційно-вольових якостей; комунікативних якостей.

Розкриємо кожну із зазначених позицій. Індивідуальна професійна концепція працівника органу правопорядку являє собою суб'єктивне, особистісне бачення системи основних професійних проблем, змісту, способів та прийомів праці, труднощів в організації взаємодії та особистої праці. Індивідуальна професійна концепція в її сформованому вигляді розкриває особистісний зміст діяльності працівника, впливає на мотивацію праці, постановку конкретних службових і життєвих цілей. Морально-психологічні якості відображають моральні зобов'язання і етичні норми поведінки працівника органів правопорядку. Йдеться про належне і необхідне в поведінці з точки зору моральності, професійної етики, конкретних норм моралі, гуманного ставлення до іншої людини.

Моральну основу поведінки працівника становлять такі морально-психологічні якості: почуття професійного обов'язку; професійна честь; справедливість; принциповість; чесність; порядність; співчуття і співпереживання; мужність; установка на дотримання законності і службової дисципліни; почуття товариства; гуманність і співчуття по відно-

шенню до потерпілих від злочинів і т. д.. Відомо, що добре розвинені пізнавальні та інтелектуальні якості дозволяють працівникові отримати достатню інформацію про стан криміногенної обстановки, особистісні якості правопорушника і т. д. Професійна пам'ять працівника на обличчя, зовнішність людини, числа (дати народження, наприклад), ім'я, по батькові, прізвище та ін. дозволяє ефективно вирішити професійні завдання. Продуктивне мислення працівника характеризується такими якостями, як гнучкість, широта світогляду, критичність, швидкість, кмітливість, прогностичність, евристичність та ін.

Діяльність працівника органів правопорядку пов'язана зі стресами і негативними переживаннями, в чому і виражаються емоційно-вольові якості. Серед факторів, пов'язаних з професійною діяльністю, часто визначають більшу завантаженість роботою і відсутність вільного часу; складнощі, пов'язані з переходом на нову посаду; підвищену відповідальність за прийняття рішення; відчуття невідповідності між тим, що повинен, що хотів би і що реально робить; необхідність часто йти на компроміси в ім'я збереження службової кар'єри; недолік зворотної інформації про свою діяльність; незадовільні відносини з начальством; невизначеність посадового зростання; несприятливий соціально-психологічний клімат у професійному колективі та ін. Працівнику слід звертати увагу на розвиток у себе таких емоційно-вольових якостей, як рішучість, наполегливість, емоційна врівноваженість, витримка, витривалість, обачність, холонокровність, впевненість у своїх силах та ін.

Дослідження показали, що існують комунікативні якості, які сприяють ефективності ділової взаємодії: організованість; впевненість; незалежність; скромність; установка на співробітництво; готовність до допомоги; співчуття; обов'язковість; володіння технікою спілкування; чуйність; дбайливість; справедливість; ширість у спілкуванні; активність у спільній діяльності; послідовність; товариськість; тактовність.

Психологічні якості та уміння, якими повинен володіти співробітник: здатність вирішувати професійні завдання в ситуаціях, що супроводжуються високим ступенем особистого ризику та безпеки для життя; готовністю до ситуацій силового єдиноборства з злочинцями; підвищеною відповідальністю за свої дії ("відсутність права на помилку"); здатністю до рольового перевтілення, уміння видавати себе за інших людей, майстерно розігрувати ролі різних соціальних і професійних типів; мовна винахідливість, уміння швидко та достовірно роз'яснити критичну ситуацію іншому, приховувати при цьому істинні наміри.

З цього випливає, що можна говорити про психологічний потенціал працівника органу правопорядку, що забезпечує ефективність його діяльності та реалізації професійних функцій.

Висновки. У професійній діяльності співробітників органів внутрішніх справ можна виділити такі основні елементи: пізнавальну діяльність, конструктивну, організаторську, комунікативну та інші. Зрозуміло, в реальній діяльності співробітників кожен з цих структурних компонентів не зустрічається в чистому вигляді, всі вони функціонують в органічній єдності. Враховуючи складність, багатоплановість, різноманітність завдань, що вирішуються співробітником, недостатність, а часто суперечливість їхніх умов, мінливість вихідних даних, наявність елементів раповості і т.п., можна з впевненістю віднести діяльність співробітника до розряду творчих, а основною формою забезпечення її можна назвати практичне творче мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акопов Г.В. Проблема свідомості у психології. Вітчизняна платформа / Г.В. Акопов. – Самара : СНЦ РАН-САМИКП, 2006. – 206 с.
2. Андреева Г.М. Соціальна психологія / Г.М. Андреева. – М., 2003. – 239 с.
3. Рубінштейн С.Л. Принципи та шляхи розвитку психології / С.Л. Рубінштейн. – М. : Наука, 1959. – 354 с.
4. Паригін Б.Д. Соціальна психологія. Проблеми методології, історії і теорії / Б.Д. Паригін. – СПб. : ІГУП, 1999. – 412 с.
5. Плеханов Г.В Нариси із історії матеріалізму : в 5-ти т. – Т. 2. / Г.В. Плеханов. – М., 1956.
6. Сейтешев А.П. Професійна направленість особистості. Теорія та практика виховання / А.П. Сейтешев. – Алма-Ата, 1990. – 336 с.
7. Смирнова Є.В. Роздуми про роздуми (рефлексивність свідомості особистості) / Є.В. Смирнова, А.П. Сопіков // Соціальна психологія особистості. – Л. 1973. – С. 140-149.

УДК 159.947

ВОЛЬОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ДИФЕРЕНЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Шамлян К.М.

У статті вольова організація особистості розглядається як цілісна система стійких вольових властивостей; визначено шляхи диференційно-психологічного аналізу проблеми; наведено результати емпіричного дослідження.

Ключові слова: вольова організація особистості, диференційно-психологічний аналіз, вольові властивості.